

било каква од историјског значаја. Парадокс јесте у томе, што је митополитичко разликовање њих двојице грађено на мање-више истим постулатима националне, државне, грађанске итд. добробити, баш као што је то случај, углавном, и са осталим српским поделема.

Драгана Антонијевић дала је непроцењив допринос ономе што често пренебрегавају сви који захтевају искључиво апликабилност од научног знања, а то је разумевање друштва и културе у којој живимо, тачније оних догађаја, односа и процеса који устројавају социокултурни поредак. Импликације њених књига о ликовима Милоша и Карађорђа далекосежније су од пуког академског контекста, но у поменуто размеевање спада и то, да они који изискују применљивост научног знања, не посежу за њим у том смислу никада.

Бојан Жикић

Antropologijom protiv etnokratije: Čolovićev postkulturni zaokret*

Dr Ivan Čolović, naučni savetnik u penziji, jedan od doajena srpske etnologije i političke antropologije, objavio je zbirku članaka, eseja, referata i intervjuua pod naslovom "Balkan – teror kulture"¹, podsetivši na moć antropologije da obavlja društvenu funkciju kulturne kritike upravo problematizacijom svog nosećeg pojma. Knjiga predstavlja srpsko izdanje dela koje je već objavljeno na poljskom (Bałkany - terror kultury. Wołowiec : Czarne, 2007. ISBN 978-83-89755-71-1). Pretpostavljajući da će čitaoci moći da saznaju više prigodnih informacija o sadržaju dela iz prikaza koji će nesumnjivo biti objavljeni u naučnoj periodici i masovnim medijima, prevashodni cilj mi je da u ovoj afirmativnoj kritici kontekstualizujem Čolovićevu zbirku eseja u sada već višedecenijsko antropološko i srodno nastojanje na tome da se multikulturne politike prouče i razobliče kao kontraindikovane. Da se dekontaminiraju od pozitivnih konotacija koje predstavljaju ništa do masku činjenice da multikulturalizam, jednom kada je od moćnog sredstva podučavanja kulturnoj raznolikosti redukovan na politiku identiteta, po pravilu predstavlja sredstvo opstanka, pa i bujanja nacionalizma i drugih oblika rasizma. Kada i Čolovićev višedecenijski anti-nacionalizam kontekstualizujemo u postkulturnu antropologiju, ispostavlja se da ovo delo ispunjava osnovni cilj discipline, a da njeno objavljivanje predstavlja razlog njenog postojanja.

Deluje da bi antropolozi, nekako "prirodno" trebalo da podržavaju multikulturne politike, posebno javne politike koje imaju za cilj da prepoznaju, pri-

* Kritika je prilog sa projekta Ministarstva nauke Republike Srbije "Antropologija u 20. veku: teorijski i metodološki dometi" (ev. br. 147037).

¹ "Balkan – teror kulture" (Beograd: XX vek, 2008. ISBN 978-86-7562-072-3)

znaju, zaštite i održe kulturnu raznovrsnost u društvu. Utoliko više raduje što knjigu čija je očigledna implikacija kritika reetnifikacije srpske političke scene i pretvaranja građanskog demokratskog konsenzusa u konsenzus etnokratija koji je u toku, piše doajen beogradskog anti-nacističkog pokreta, temeljni kritičar etnomoronizacije srpčadi s kraja XX veka i dosledni borac protiv bujajućeg klerofašizma post-đinđićevske ere. Ovom knjigom, Čolović se pridružuje narastajućoj postkulturnoj produkciji u antropologiji i srodnim disciplinama, čiji je osnovni zajednički imenitelj kritika politike identiteta i instrumentalizacije kulture zarad "prava" – manjinskih, većinskih, etničkih, konfesionalnih i sl.² Iako bi na osnovu njegove prethodne produkcije moglo da se čini da će bezuslovno podržavati multikulturne politike, Čolović se ovim delom pridružuje kritici kolektivnih prava – po pravilu etničkih i konfesionalnih – na užtrb civilizovanog, sekularizovanog, deetnifikovanog dela populacije ili onog dela populacije koji je odbio da se retradicionalizuje, reetnifikuje i refoklorizuje pred, ili tokom etnoratova devedesetih. U tom smislu, reč je o svojevrsnoj odbrani prava na lično dostojanstvo i individualnost uprkos činjenici da su nam resursi sopstva bitno ograničeni, bilo kulturnim inventarom bilo javnim politikama, uključujući Ustav.³

Sociokulturna imaginacija ovog dela odudara od Čolovićevih stadarda i, preciznije, svedoči o promeni naglaska i odustajanju od dihotomija koje su obeležile prethodna dela istog autora.⁴ Mestimično polemički napisana,

² U neizostavnu postkulturnu lekturu svakako spadaju rezultati onih istraživanja koja pokazuju kontraindikovane implikacije multikulturnih politika, posebno politika koje imaju za cilj da pomognu etničkim i konfesionalnim zajednicama da "očuvaju" identitet (obično redukovan na jezik, religiju i tzv. "kulturu" odn. sepcifičan način života) a koje zapravo garantuju prava roditeljima ili specifičnim religijskim i etnofunkcionerima da perpetuiraju kulturne aranžmane u koje veruju/od kojih žive. Zainteresovanim čitaocima preporučujem da počnu od: Kuper, Adam 1994. 'Culture, identity and the project of a cosmopolitan anthropology', *Man* 29(3): 537–554; Stolcke, Verena 1995 *Talking Culture: New Boundaries, New Rhetorics of Exclusion in Europe*. *Current Anthropology*, Vol. 36, No. 1, Special Issue: Ethnographic Authority and Cultural Explanation (Feb., 1995), pp. 1-24; Grillo, Ralph 2003 *Cultural Essentialism and Cultural Anxiety*. *Anthropological Theory* 3, 2: 157-173.

³ O antropološkoj analizi aktuelnog Ustava Republike Srbije pogl. Brković, Čarna 2007 *Fiksirana značenja: Antropološka interpretacija Ustava republike Srbije iz 2006. godine*. Diplomski rad. Biblioteka Odeljenja za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu; Milenković, Miloš 2008 *Problemi konstitucionalizacije multikulturalizma – pogled iz socio-kulturne antropologije*. Deo prvi: o "očuvanju identiteta". *Etnoantropološki problemi* 3, 1 (n.s).

⁴ Raniji Čolovićev imaginarijum bio je uronjen u dihotomije kulturno/nekulturno, urbano/ruralno, predmodernomoderno i sl. Bilo da je u pitanju prezentacija ideja malobrojnoj ex-jugoslovenskoj anti-nacionalističkoj zajednici, strateški očišćena od tehničke terminologije discipline i rasterećena teorijskih i metodoloških kontroverzi,

povremeno pristojno oštra i pravovremeno gruba, Čolovićeva analiza koristi pojmove koji negativno konotiraju kulturu, inače uobičajene za postkulturnu analizu (kulturni rasizam, kulturni fundamentalizam), kao i jasnu kritiku onog poimanja kulture koje je karakteristično kako za etnoeksplikaciju tako i za naučni folklor – kao relativno stabilne, relativno homogene celine mišljenja, verovanja i postupanja, karakteristične za neku grupu, obično zamišljenu i uvreženu u vidu etničke ili etnokonfesionalne zajednice.⁵

Knjiga strateški kulminira na samom kraju (što raduje, i daje nadu da će se Čolovićev postkulturni zaokret nastaviti), i sadrži dragocenu polemiku sa bošnjačkim nacionalistima okupljenim u Savjetu Matice Bošnjaka – Društvu za kulturu, znanost i umjetnost Sandžaka, povodom etničke čistoće identiteta Perijevo i Lordovog ključnog informanta, Avda Međedovića.⁶ U vezi sa njegovim identitetom Čolović – na nezadovoljstvo pomenutih nacionalista koji bi, poput svojih srpskih etnokolega, da dokažu identitetsku "čistotu" – podseća da je bio strateški konstruisan i kontekstualno zavisn i promenljiv (bošnjački, turski, sandžački, albanski, muslimanski, rovački, jugoslovenski, balkanski i opšte slovenski), čime sublimira poente postkulturne analize i mudro prestaje da ograničava svoje kritike uglavnom na srpske primere.⁷

Knjigu, osim profesionalcima i studentima u polju društveno-humanističkih nauka, posebno preporučujem profesionalnim Srbima, profesionalnim Mađarima, profesionalnim Bošnjacima i svim drugim etnokratama i etnopionima, a posebno našim ustavopodariocima, koji su – bilo u vidu nepromišlje-

bilo da je reč o novijem zaokretu i promeni osnovnog teorijskog konteksta, tek autor više ne pokazuje respekt prema instrumentalizaciji bilo kojeg etnokonfesionalnog identiteta i simetrično počinje da "čisti sva dvorišta".

⁵ O političkim implikacijama postkulturne antropologije, osnovnim pokušajima da se kultura kao pojam definiše i koristi uporedo njenom demaskiranju kao generatora nasilja, neravnopravnosti i ratova vođenih u njeno ime pogl. Milenković, Miloš 2003 Antropologija kao multikulturna propedeutika u Srbiji: "nacionalna nauka", kulturna politika i društvena nada, u: Tradicionalno i savremeno u kulturi Srba Beograd: Etnografski institut SANU (Posebna izdanja; knj. 49), 133-148; Isti, 2005 Postkulturna antropologija i multikulturne politike Problemi kulturnog identiteta stanovništva savremene Srbije, Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Filozofski fakultet, 61-74; Isti, Paradoks postkulturne antropologije: postmoderna teorija etnografije kao teorija kulture. Antropologija 3: 121-143.

⁶ Lord, Albert Rejs 1990 Pevač priča 2: Primena. Beograd: Idea (XX vek, 71).

⁷ Neproduktivnu i infantilnu logiku izmeštanja iz zajednice koju želimo kritički da unapredimo svojevremeno sam analizirao na primeru jedne unutar-disciplinarne polemike (Milenković, Miloš 2003 Problem etnografski stvarnog. Beograd: Etnološka biblioteka). Antropologija nauke predstavlja dragocen resurs antropologiji multikulturalizma, posebno imajući u vidu činjenicu da se naučne zajednice uglavnom ponašaju kao kulturne.

nog pravnog transplanta, bilo u sklopu etnokraskog ekvilibrijuma i familijarnog etnobilznisa – konstitucionalizacijom primordijalnih elemenata multikulturalnih politika unizili, ućtkali, a verovatno u narednim generacijama i onemogućili opstanak znaćajnije analicionalne i sekularne opcije u srpskom društvu, folklorizujući i trajno kontekstualizujući srpska, bošnjaćka, maćarska itd. sopstva, upotrebom presudo-naućne sociokulturne imaginacije karakteristićne za loše društvne naućnike s poćetka, i dobre "nacionalne radnike" s kraja XX veka.

Miloš Milenković

Pomodna religioznost

Knjiga *Okultizam ovde i sada: magija, religija i pomodni kultovi u Beogradu* dr Lidije Radulović je obuhvatna studija koja se na savremen i egzaktan naćin bavi parareligijskim fenomenima okultizma, vidovnjaštva i spiritualnih kultova u našoj sredini. Ova knjiga potvrćuje da takvi fenomeni, s izvesnom tradicijom u Srbiji, naroćito u ruralnim oblastima, ne zamiru ni u uslovima modernizacije. Naprotiv, oni poprimaju samo novije oblike i poćinju da koriste savremenije metode u uslovima komercijalizacije, marketinga i masmedija.

Devedesetih godina prošlog veka u Srbiji je vladala prava moralna panika oko sekti, kultova i novih religijskih pokreta. Više je razloga podstaklo pažnju javnosti na baš takve pojave. Tu je, najpre, bila prisutna velika zainteresovanost medija s obzirom na to da su tadašnja opšta društvna klima i pogled na svet u znatnoj meri podsticali ksenofobiju, kao i na to što se ovakvi sadržaji dobro prodaju, pri ćemu je zbrka u medijskoj sferi i nakon demokratskih promena pogodovala objavljivanju neproverenih vesti, poluinformacija, pa i dezinformacija. Autorka se stoga s pravom osvrće na ulogu medija tokom devedesetih godina u perpetuiranju ovih fenomena. Važan zadatak za buduće istraživaće biće, svakako, da se preispita i to kakvo *društvo* proizvodi ovakve pojave, kada i zašto? Društvo u krizi, koje je na neki naćin u sukobu sa samim sobom (karakteristika Srbije u spomenutom periodu) izuzetno je pogodan okvir kako za bujanje pseudoreligioznosti, tako i za podsticanje "bauka satanizma" kao reakcije jednog, pre svega, zatvorenog društva iz vremena Miloševića. Novi religijski pokreti, sekte i kultovi bili su, u pravom smislu reći, žrtveni jarci jedne, još uvek nedovršene, tranzicije. Umesto odgovornosti za rat, zloćine, poraz, katastrofalnu ekonomsku situaciju, kriminal, ubistva i politićke atentate koji su trajno obeležili tadašnji režim, pažnja javnosti se uspešnije usmeravala u pravcu iracionalne bojazni od malih verskih zajednica, ukljućujući tu i sasvim nezašćićene protestantske manjine u našoj zemlji, ćije su verske slobode i prava redovno bile ugrožavane. Pored medija, za fenomen "sek-